Заедно в час

Изх. № 719/22.05.2023

До **проф. д-р Сашо Пенов**
Министър на образованието и науката

Копие до **г-жа Нели Ненчева**
Главен експерт, Дирекция ПСРККР, МОН

Копие до Комисията по образование и наука
49-о Народно събрание

***Относно**: Становище на фондация "Заедно в час" по проектите на Национални програми за развитие на образованието за 2023 г.*

Уважаеми проф. Пенов,

С настоящето становище бихме искали да отправим коментари и препоръки както общо по отношение на предложените национални програми за развитие на образованието през 2023 г., така и по някои конкретни програми. Фондация "Заедно в час" вече 12 години работи на терен с българските училища, както и с национални и международни институции, включително Министерство на образованието и науката, за подобряване на качеството и достъпа до качествено образование за всяко дете в страната. Направените коментари и предложения стъпват върху този споделен местен и международен опит.

Общи коментари по планирането и приоритизирането на мерки и дейности по националните програми

Мотивите за приемането на програмите посочват, че проектите "са разработени в съответствие с приоритетните области и заложените цели в Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021-2030)". Пак там, стъпвайки върху разпоредбите на Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), е посочено, че "чрез разходите, които са включени за изпълнението им, се реализират национални мерки и дейности, чиито цели не могат да бъдат постигнати в желаната степен, ако се финансират в рамките на средствата по стандарти за издръжка на дейностите по възпитание и обучение на децата и учениците; подпомагане на равния достъп и подкрепа за личностно развитие; развитие на детските градини, училищата и центровете за подкрепа на личностно развитие."

Нито в доклада с мотиви обаче, нито в обосновките на конкретните национални програми няма информация, подкрепена от съответните данни, защо именно тези мерки и дейности с точно тези бюджети са избрани като приоритетни. Остава неясно дали те отговарят на най-ключовите и спешни нужди на образователната система, дали точно те водят към постигане на заложените в Стратегическата рамка индикатори за резултат и как са синхронизирани с финансираните с други източници мерки и дейности в сферата на предучилищното и училищното образование. Прави впечатление и че за поредна година

детските градини са сериозно ощетени по отношение на възможностите, от които могат да се възползват в рамките на националните програми.

Също така се забелязва съществено разминаване между голяма част от мерките и дейностите, планирани в националните програми, и тези в Плана за действие до 2024 година към Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021-2030), приет от Министерски съвет на 22 март 2023 г., както и с приоритетите, посочени в Актуализирания проектобюджет за 2023 г. и бюджетна прогноза за периода 2024 - 2025 г. в програмен формат на Министерството на образованието и науката, публикуван на сайта на МОН на 11 май 2023 г.

Така например в Плана за действие към Стратегическата рамка, оперативна цел 5.3., е включена дейност "Осигуряване на приобщаваща среда за гарантиране активното участие в образователния процес и социализацията на всяко дете сред връстниците" със срок до м. декември 2024 г., за която е посочено, че се финансира от средствата по националните програми и целевата стойност за която е "назначени образователни медиатори и/или социални работници в изпълнение на националната програма - не по-малко от 900 за 2023 г." Независимо от това, сред предложените за 2023 г. Национални програми отсъства НП "Подкрепа за образователните медиатори и социалните работници". Това е силно притеснително, предвид факта, че досега по тази национална програма са назначени над 900 медиатори, чиято ключова роля е доказана неведнъж. За по-голямата част от училищата, работещи с медиатори, националната програма е единствената възможност да ги задържат на работа. Настояваме НП "Подкрепа за образователните медиатори" да бъде продължена и през 2023 г., като през това време бъде намерено устойчиво решение за заплащането на образователните медиатори, така че то да не бъде зависимо от приемането на национална програма.

Също така прави впечатление отпадането на Модул 3 "Участвай и променяй - Родителят, активен партньор в училищния живот" от НП "Заедно за всяко дете". Според публикувания от МОН отчет за националните програми за 2022 г. интересът към този модул е надхвърлил значително предварителното планирания обхват. При планирани включени не по-малко от 12 800 родители и 320 паралелки, обхванати са 30 442 родители и 1705 паралелки от 174 училища, което недвусмислено показва огромния интерес, който училищата имат към модула, съответно нуждата от него. Този интерес би трябвало да доведе до разширяване на "Участвай и променяй - Родителят, активен партньор в училищния живот", а не до неговото отпадане. За сравнение, за върнатата тази година НП „Изучаване и съхраняване на традициите и историята на българската армия" в мотивите е посочено, че "е изпълнявана и през 2021 г. при голям интерес от страна на учениците", а отчетът на МОН за националните програми за 2021 г. показва, че по програмата са финансирани 85 при планирани 100 училища, т.е. интересът е бил по-малко от очакваното. Настояваме министерството да вземе предвид реалните данни за интерес към съответните национални програми и да възстанови дейностите по "Участвай и променяй - Родителят, активен партньор в училищния живот" в рамките на националните програми за 2023 г.

Заедно в час

Положително изключение тук е Модул 2. „Училище без агресия за сигурна училищна среда“ на НП “Подкрепа за личностно развитие на децата и учениците”, който адресира отдавна наболял проблем и е пример за съгласуваност между институциите, в случая МОН и ДАЗД. Този модул отговаря на приоритетите и заложените мерки в Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца и планът за действие за периода 2023-2026 г. към тази национална програма, по-конкретно на Оперативна цел 11 “Изграждане на безопасна и благоприятна училищна среда и гарантиране на закрила срещу насилие и тормоз”. Подкрепяме включването на Модул 2. „Училище без агресия за сигурна училищна среда“ в НП “Подкрепа за личностно развитие на децата и учениците”.

Друга сериозна слабост на всички национални програми е несъответствието между заложените цели и показателите за изпълнение. В нито една от предложените 21 национални програми включените показатели за изпълнение не биха показали дали съответната национална програма е постигнала очакваните резултати и заложените цели. Предложените резултати и цели в повечето случаи касаят качествени промени, а показателите отчитат единствено брой участвали ученици/учители/училища, брой разработени обучителни ресурси и др. Тези измерители далеч не са достатъчни, за да се разбере ефектът от дейностите по програмите, кои от тях са били полезни за образователната система и трябва да се продължат като политики и занапред. Тези несъответствия са разгледани в детайли в приложената таблица.

Тук е важно да подчератем, че освен адекватно заложени показатели за изпълнение, изключително важно е предварително да бъдат планирани инструментите, с които ще се извършва мониторинг и оценка на националните програми. Поздравяваме Министерството за това, че в повечето проекти за национални програми е предвиден мониторинг и средства за него. В същото време остава неясно какво и не винаги е ясно как точно ще се мониторира, което от своя страна поражда въпроса дали този мониторинг ще бъде ефективен, дали предвидените за мониторинг средства са адекватно планирани и дали ще бъдат изразходвани по най-полезния начин.

Не на последно място, за поредна година националните програми включват дейности, които представляват законови задължения на Министерство на образованието и науката и за които не е редно да се мисли на парче, година за година, и да зависят от ежегодното одобряване на националните програми за развитие на образованието. Такава е например НП “Система за стандартизирано външно оценяване”, която финансира съдържателното, материално, техническо, организационно и информационното осигуряване, както и оценяването, на предвидените в ЗПУО национални външни оценявания в 4, 7 и 10 клас и държавните зрелостни изпити в 12 клас. Задължителното провеждането на НВО и ДЗИ е ясно регламентирано съответно в чл. 119 и чл. 132 на ЗПУО и е редно Министерството да планира тяхното осигуряване и провеждане дългосрочно, а не в рамките на национална програма. Този проблем ясно се вижда тази година, когато първият държавен зрелостен изпит вече мина, а националните програми още не са одобрени. Друг такъв пример е НП “Оптимизиране на вътрешната структура на персонала”, чийто бюджет представлява половината от общия бюджет на националните програми и която финансира разходи, които са законово задължение на работодателите в съответствие с изискванията на Кодекса на труда.

Заедно в час

Предвид горенаписаното още по-силно изпъква това, че всъщност не става ясно нито каква е единната основа и визия, на която почиват така предложените национални програми, нито как ще разберем дали тези програми са постигнали заложените си цели, нито как и дали дейностите по програмите ще подобрят доказаните с редица изследвания слаби места в българското образование, като това, че България е на едно от последните места в Европа по функционална грамотност на учениците, че е сред страните с най-висок процент на напускащи преждевременно образователната система или че средните резултати от националното външно оценяване по математика в 7 клас не могат да достигнат дори 40 точки от 100 възможни.

В допълнение, бихме искали да посочим още някои структурни и организационни предизвикателства по отношение на националните програми за развитие на образованието. На първо място, липсва единна структура на описване и представяне на националните програми. Например някои програми имат разписани "общи цели" и "специфични цели", други - само "цели", при някои има отделно разписани "очаквани резултати" и "показатели за изпълнение", а при други тези два елемента са разписани заедно и е трудно да се разграничи кое е очакван резултат, кое - показател за изпълнение. Също така по начина на разписване на националните програми не може да се разбере кой показател за изпълнението на коя цел се отнася. Някои програми имат секция "мониторинг", други не. При някои програми бюджетът е разбит по модули и дори по дейности, при други, въпреки че има няколко модула, липсва такава разбивка. Настояваме Министерството да определи единна структура на разписване на националните програми, която да отговаря на най-добрите стандарти за такъв тип документи, и всички дирекции да следват тази структура.

Не по-малко проблемно е късното приемане на националните програми. Много то тях са с хоризонт до края на календарната година и приемането им в средата на годината поставя под сериозен въпрос ефективното им изпълнение и затруднява провеждането на планираните от МОН образователни политики. Вярваме, че администрацията на МОН може да намери начин ежегодното одобрение на националните програми да се случва през първото тримесечие на календарната година. Друга възможност е всички национални програми да се изпълняват не в рамките на календарната, а в рамките на учебната година, започваща в годината на приемане на националната програма. Също така силно насърчаваме Министерстово да планира програми с 3- или 5-годишен хоризонт, което би показало ясна посока на развитие и би направило допълнителните възможности за финансиране за подобряване на качеството на българското образование ясно предвидими за образователните институции и за цялото българско общество.

Прави впечатление също така, че в няколко национални програми са предвидени нарочни средства за "актуализиране, поддръжка на електронна система и администриране в електронна среда" или подобна дейност. Силно се надяваме, че Министерството не планира да създаде и поддържа отделни платформи за всяка национална програма. Освен че това не е целесъобразно от гледна точка на ресурсите, би представлявало допълнителна административна тежест за училищата, кандидатстващи и участващи в националните програми.

Заедно в час

Накрая, но не на последно място, бихме искали да обърнем внимание на една дупка в отчетността по отношение на националните програми. Ежегодно МОН публикува отчет за изпълнение на националните програми и бихме искали да поздравим Министерството за добре организираното пространство на сайта, където лесно могат да бъдат разгледани програмите за съответната година и отчета за тяхното изпълнение. В същото време финалните отчети за всички програми, които се реализират в рамките на учебна, а не на календарна година, остават непубликувани, ако въобще ги има. Такава е например НП "Иновации в действие", която за 2022 г. се реализира не до края на 2022 г. а до края на учебната 2022/2023 г. Съответно в публикувания от МОН отчет по обективни причини липсва информация за постигнатите резултати и изпълнението на индикативните параметри. Предлагаме МОН ежегодно да публикува допълнение към отчета за изпълнение на националните програми, в който да отчита резултатите, постигнати по програмите със срок на изпълнение отвъд съответната календарна година.

В приложената по-долу таблица ще намерите коментари и предложения по конкретните национални програми.

Оставаме на разположение за последващи разговори и ползотворен диалог. Вярваме, че за да се развива успешно българската образователна система, е необходимо цялата налична експертиза да бъде обединена и гражданските организации с доказан опит в сферата на образованието са ключов партньор на училищата и на Министерство на образованието и науката в тази мисия.

С уважение: д-р Нели Колева
Директор "Стратегически партньорства"
Фондация "Заедно в час"

Заедно в час

ПРИЛОЖЕНИЕ

Към писмо на фондация “Заедно в час” относно проектите на Национални програми за развитие на образованието за 2023 г. с изх. №719/22.05.2023

Коментари и препоръки относно конкретните проекти на национални програми за развитие на образованието за 2023 г.

Национална програма	**Съответствие със стратегическите приоритети и нуждите на образователната система**	**Съответствие между цели, дейности и показатели за изпълнение**	**Коментари и предложения по съдържанието**
СИСТЕМА ЗА НАЦИОНАЛНО СТАНДАРТИЗИРАНО ВЪНШНО ОЦЕНЯВАНЕ	В програмата е посочено, че е разработена в съответствие с приоритетна област 2 „Компетентности и таланти“ на Стратегическата рамка. В същото време провеждането на национално стандартизирано външно оценяване е задължение на държавата, записано в ЗПУО, и неговото осигуряване и провеждане не трябва да зависят от одобряването на национална програма на годишна база.	Заложените показатели за изпълнение (брой ученици, явили се на съответния изпит) не показват дали ще бъдат постигнати очакваните резултати, а именно наличие на актуални данни за състоянието на образователната система и възможност за проследяване на тенденциите и приложение на контролни механизми с цел усъвършенстване на провежданите политики; обективна оценка на работата на учителите въз основа на резултатите на учениците, реални данни за подготовката на учениците; равнопоставеност на учениците при провеждането на стандартизирано оценяване.	Настояваме осигуряването и провеждането на НВО и ДЗИ да бъде финансирано като системна държавна политика, а не на годишна база в рамките на национална програма. По отношение на настоящата НП, предлагаме на актуализиране на показателите за изпълнение с добавяне на следното: - Публикуване на анализите на резултатите на национално и регионално ниво и обсъждане с всички заинтересовани страни; - Определяне на индикатор и инструмент за измерване на “Равнопоставеност на учениците при провеждането на стандартизирано оценяване”

УЧЕНИЧЕСКИ ОЛИМПИАДИ И СЪСТЕЗАНИЯ	В програмата е посочено, че е разработена в съответствие с приоритетна област 2 „Компетентности и таланти“ на Стратегическата рамка. Както по-горе, и тук стои въпросът дали МОН иска ученическите олимпиади и състезания да бъдат устойчива държавна политика, или тяхното реализиране трябва да зависи от одобрението на националните програми, особенбо предвид факта, че обикновено всички кръгове на олимпиади вече са минали към момента на приемане на програмата.	Липсва съответствие между заложените показатели за изпълнение (брой проведени олимпиади, състезания и т.н. По модул 1 и брой участвали училища и ученици по модул 2) и очакваните резултати (засилен интерес към участие в национални и международни състезания, осигурени условия за откриване, стимулиране и развитие на способностите на деца и ученици с изявени дарби и формиране на нагласи за учене през целия живот, повишени спортни и социални умения на децата и учениците. В допълнение, финансирането по модул 2 само на училища, които са имали вече участници в национални кръгове, силно ограничава кръга на децата и учениците, чиито способности ще бъдат откривани, стимулирани и развивани.	Необходимо е по-ясно да бъде посочено на кои приоритети отговаря програмата. Предлагаме показателите да бъдат допълнение, така че реално да бъде измерено доколко са постигнати очакваните резултати. Също така предлагаме възможностите за финансиране по модул 2 да се разшири и към училища с участници в областните кръгове на олимпиадите, така че програмата реално да дава възможност за насърчаване на по-широк кръг ученици и за реално повишаване на интереса към участие в олимпиади и състезания. Не на последно място, призоваваме финалния отчет по програмата след приключване на дейностите по нея през 2024 г. също да бъде публично достъпен.
ОСИГУРЯВАНЕ НА СЪВРЕМЕННА, СИГУРНА И ДОСТЪПНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА	В програмата е записано общо, че е разработена в съответствие с приоритетните области на Стратегическата рамка. Реално единствено модул 3 „Създаване на достъпна архитектурна среда“ отговаря на мярка по цел Цел 5 1. Преодоляване на регионалните,	Очакваните резултати и показатели за изпълнение не са разписани отделно и включват само количествени измерители за брой училища / обновени класни стаи / обхванати ученици / площадки за БДП и т.н. Липсва индикатор, който реално да отчита как се използват тези съоръжения и дали те водят до описаните цели на програмата,	Необходима е ясна обосновка за нуждата от програмата, планираните модули и дейности, както и на коит точно приоритети отговаря. Препоръчваме да се включат показатели, които показват ефекта от изграждането на съответните стаи / конструкции / площадки и как те влияят на образователни резултати на децата и

	социално икономическите и други бариери за достъп до образование. За останалите три модула е трудно да се идентифицира съответствие в Стратегическата рамка.	например “Осигуряване на условия за равен достъп до предучилищно и училищно образование и повишаване качеството на образователния процес, както и компетентностите и уменията на децата и учениците”	учениците.
ИКТ В СИСТЕМАТА НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	Посочено е, че програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 6 „Образователни иновации, дигитална трансформация и устойчиво развитие“ – оперативни цели „6.4. Развитие на образованието в дигитална среда и чрез дигитални ресурси“ и „6.6. Модернизиране на образователната инфраструктура към устойчиво развитие“ на Стратегическата рамка. Ясно се проследява връзката с оперативна цел „6.4. Развитие на образованието в дигитална среда и чрез дигитални ресурси“	Повечето от заложените очаквани резултати и показатели за изпълнение са прекалено общи, не са ясно обвързани с предвидените дейности и определен бюджет по тях, липсва яснота какъв качествен резултат ще донесе всяка дейност. Приветстваме включването на дейност за мониторинг на изпълнението на програмата, като следва да се заложи изрично нуждата МОН да гарантира участието на независими външни експерти в мониторинга, включително представители на бизнеса и НПО със съответни компетенции.	В бюджета на програмата няма разбивка по дейности/ модули, както е направено в други програми, което води до неясноти относно стратегията, приоритизирането на дейностите, реалистичното планиране и обезпечаване с ресурс. При поне част от дейностите в програмата възниква въпросът доколко те са законово задължение на МОН и доколко изпълнението им трябва да зависи от приемането на национална програма. Не е направено ясно разграничение между предложените за финансиране в тази национална програма дейности спрямо заложените дейности в Програма “Образование” 2021-2027, финансирана с европейски средства, и в момента остават въпроси относно двойно финансиране. Липсват поне базисни критерии за оценка и финансиране по тази

			програма.
КВАЛИФИКАЦИЯ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ	Посочено е, че Националната програма е разработена в съответствие с приоритетна област 3 “Мотивирани и креативни учители” на Стратегическата рамка. Необходимо е по-точно прецизиране за кои цели от този приоритет допринася. Подобни дейности има заложени в Плана за действие до 2024 към Стратегическата рамка.	Очакваните резултати и показатели за изпълнение са описани заедно, като са представени само брой обучени учители, директори и други педагогически специалисти. Препоръчваме разписване на очаквани резултати от предвидените квалификации, както и показатели, които реално биха измерили ефекта от тях, например какъв процент от учителите, преминали през дейност Д1.4 отчитат развитие на логическото, творческото и критичното мислене на учениците в резултат на обучението, или % учители, които прилагат наученото в класните си стаи, средно ниво на удовлетвореност на участниците от съответното обучение и др. Проветстваме заложения мониторинг, като изразяваме протеснение, че предвиденият ресурс от 5 000 лв. е крайно недостатъчен, предвид широкия обхват на програмата. Също така препоръчваме мониторингът да проследява и доколко учителите прилагат наученото в класните си стаи, както и какъв е ефектът от това върху учениците.	Детайлното разписване на дейностите дава ясен поглед върху планираното. Има ясно разделение на обученията за педагогически специалисти и тези за ръководители на образователните институции. По наше мнение темите са актуални и отговарят и на разписаните мерки в Плана за действие до 2024 към Стратегическата рамка. Част от темите съответстват и на препоръки от доклади на международни организации, например “България: Пътна карта на политиките за учители” на Световната банка по проект 19BG04, макар че това не е изрично споменато. Важно е да бъде ясно обосновано откъде тези теми са идентифицирани като нужди и да има зададени цели за предвидените квалификации. Остава неясно как ще бъдат разпределени квалификационните дейности по Модул 1, между НЦПКПС, РЦПППО и РУО, както и какви са конкретните очаквани резултати от квалификационните дейности. Препоръчваме разписване на очаквани резултати, както и показатели, които реално биха измерили ефекта от тях.

			Също така в програмата са включени изисквания към участниците, но не и към обучителите - това следва да се промени и да се гарантира ангажирането на обучители с доказана експертиза, включително от страна на външни лектори и организации.
ЗАЕДНО ЗА ВСЯКО ДЕТЕ	Програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 5 „Ефективно включване, трайно приобщаване и образователна интеграция“, без да са посочени конкретните цели. Дейностите са заложени в Плана за действие до 2024 към Стратегическата рамка. Препоръчваме да се направи ясна връзка с кои точно цели е свързана националната програма.	В така разписаните цели и очаквани резултати липсва най-важното, а именно колко деца са трайно върнати и приобщени в образователната система, защото не са редки случаите на повторно отпаднали ученици. Предлагаме залагането на такъв показател. Не става ясно за коя цел/очакван резултат кой от предложените показатели отговаря, например на цел “Подкрепени екипи в дейностите по подбор и прилагане на мерките за обхващането и включването на децата и учениците в задължителна предучилищна и училищна възраст” изглежда, че липсва показател за изпълнение. Приветстваме заложения мониторинг, но смятаме, че той трябва да бъде по-ясно описан, включително и предвид сравнително голямата сума, заложена за	Остава неясно как ще бъде осигурена ангажираността на всички институции да участват в Механизма за обхват, освен осъществената връзка през ИСРМ. Липсват показатели за изпълнение, показващи какъв е ефектът от дейностите. Има цели и очаквани резултати, за които липсват съответните показатели за изпълнение. Не на последно място, призоваваме финалният отчет по програмата след приключване на дейностите по Модул 2 през 2024 г. също да бъде публично достъпен.

		него (28 000 лв.)	
ОПТИМИЗИРАНЕ НА ВЪТРЕШНАТА СТРУКТУРА НА ПЕРСОНАЛА	Посочено е, че програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 3 “Мотивирани и креативни учители” на Стратегическата рамка. В същото време става въпрос за законови задължения на МОН / работодателите, възникващи от разпоредбите на Кодекса на труда. Призоваваме МОН да обмисли друг начин за поемане на това законово задължение, без педагогическите и непедагогическите специалисти да бъдат ощетени.	Не става ясно на база на какво са планирани броя педагогически и непедагогически персонал, който ще получи обезщетения през 2023 г. Заложените “показатели за изпълнение” са същите като през 2022 г., което предполага, че не са в резултат на реален анализ на човешкия ресурс в системата. Като основна цел на програмата е посочено “повишаване на ефективността от разходването на публичните средства за образование”, без да е ясно точно как програмата води до това повишаване на ефективността.	Освен, че не е ясно на база на какво са планирани броя педагогически и непедагогически персонал, който ще получи обезщетения през 2023 г., не става ясно и на баз ана какво е планиран този бюджет от 115 000 000 лв. Смятаме, че както при разписването на програмата, така и при нейното отчитане, трябва много ясно да се вижда какъв брой хора на база на какво основание се очаква да получат / са получили обезщетение. Също така отново призоваваме МОН да обмисли друг начин за поемане на това законово задължение, без педагогическите и непедагогическите специалисти да бъдат ощетени.
ИНОВАЦИИ В ДЕЙСТВИЕ	Програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 6 „Образователни иновации, дигитална трансформация и устойчиво развитие“ При преглед на Плана за действие до 2024 към Стратегическата рамка се вижда ясна връзка с Оперативна цел 6.1. Насърчаване и развитие на	Очакваните резултати и показатели за изпълнение са описани заедно, като повечето от тях отчитат брой обхванати училища, ученици и учители, брой проведени събития, брой създадени продукти. Тези количествени показатели не са показателни за това дали има качествена промяна и дали са	Безспорно това е една от националните програми, които се радват на най-голям интерес от страна на училищата и нейните цели и дейности отговарят на Стратегическата рамка за образование и обучение 2021-2030. В същото време е важно да се подчертае, че ученето чрез споделяне на опит не се случва автоматично и от

	култура за иновации.	постигнати заложените обща и специфични цели. Единственият качествен очакван резултат/показател за изпълнение е "Подобрени условия за провеждане на иновативното образование", който обаче не е ясно как ще бъде постигнат. Поздравяваме МОН за наличието на отделен модул за мониторинг и анализ на програмата. Препоръчваме мониторингът да бъде по-ясно разписан и структуриран, тъй като липсата на ясни измерители поставя под въпрос неговата ефективност. Също така бихме искали да обърнем внимание на предвидения анализ и най-вече на неговата публичност. Според отчетите на МОН за изпълнение на националните програми през 2021 г. е бил изготвен научно-обоснован анализ на НП "Иновации в действие", но той не е публично достъпен или поне не е лесно откриваем на сайта на МОН, нито на платформата, специално създадена за тази национална програма. В отчета за 2022 г. е посочено, че подписан договор с ПУ "Паисий Хилендарски" за изготвяне на научноизследователски анализ, като резултатите от него се очакват до	тази гледна точка призоваваме Министерството да включи в Модул 1: - Ясни цели и очаквани резултати от осъществените мобилности, като се проследява и какъв е ефектът от тях върху всички ученици в училищата (не само учениците, които участват в мобилността); - Примерен протокол (начин на действие) за посещение и взаимно учене, който да насочва училищата за стъпките, които да следват, за да се осигури максимален ефект от тези обмени. По отношение на Модул 2 предлагаме изрично да бъде споменато, че участници във форумите за образователни иновации могат да бъдат и образователни експерти от организации партньори на училищата, тъй като в много случаи иновациите, които реализират училищата, се случват именно в партньорство с експертни неправителствени организации. По отношение на Модул 3 предлагаме: - В Дейност 1 МОН да изготви единен протокол (начин на действие) за мониторинг, който

		30.08.2023 г. Призоваваме Министерството да оповести публично и да публикува на сайта си тези анализи, когато са готови, както и в текста на програмата за тази година изрично да влезе текста, че анализът ще бъде публично достъпен.	да се спазва от всички; - В Дейност 2 да бъде добавено изрично "Научният анализ бива представен публично и публикуван на сайта на МОН в рамките на един месец след завършването му. - по отношение на Дейност 3 предлагаме информацията за иновативните училища на платформата да бъде публично достъпна, т.е. Платформата да има публична част и част, достъпна само за училищата. Не на последно място, призоваваме финалният отчет по програмата след приключване на дейностите по нея през 2024 г. също да бъде публично достъпен.
УЧЕБНИЦИ, УЧЕБНИ КОМПЛЕКТИ И УЧЕБНИ ПОМАГАЛА	Посочено е, че програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 5. „Ефективно включване, трайно приобщаване и образователна интеграция" на Стратегическата рамка. Реално обаче от заложените в програмата три модула само Модул 3 "Изготвяне на учебно помагало по български език като чужд за прогимназиален етап за	Посочените показатели за изпълнение са брой разработени учебници и учебни помагала, като в много случаи тези показатели не дават реална информация дали са изпълнени целите и очакваните резултати. Например наличието на разработено учебно помагало по български език като чужд не гарантира само по себе си целта "Осигуряване на условия за равен достъп до училищно образование и	Смятаме, че в националната програма, ако е необходимо и подкрепено от нормативни промени, следва да се акцентира върху създаване на дигитално учебно съдържание, както и прилагане и адаптация на съществуващо дигитално съдържание, което често е много по-ефективно като разходи спрямо разработването на изцяло ново учебно съдържание. Това е валидно за всички учебни

	ученици, търсещи или получили закрила и мигранти" е свързан с този приоритет и е заложен като дейност в Плана за действие към Стратегическата рамка. Нито Модул 1 "Разработване на учебни помагала на чужд език за обучение по общообразователни учебни предмети", нито Модул 2 "Оценяване и одобряване на проекти на учебни помагала за подпомагане на обучението, организирано в чужбина, на проекти на учебници и на проекти на учебни комплекти" имат никаква връзка с ефективното включване, трайното приобщаване и образователната интеграция.	повишаване на качеството на образователния процес на търсещите или получилите закрила и мигрантите.", нито очакваните резултати "- Придобита начална представа за комуникативните възможности на българския език за употреба в ежедневието и в образователния процес; - Усвоени базови знания и понятия за адаптиране към новата социална и културна среда и към учебния процес". Предлагаме да бъде заложен показател "Степен на овладяване на българския език от ученици, търсещи или получили закрила и мигранти, обучавани по разработеното учебно помагало"	предмети, но изключително належащо за предмети като компютърно моделиране, информационни технологии и информатика, които се развиват толкова интензивно, че всеки хартиен учебник към момента на публикуване реално вече не е актуален.
ПОДПОМАГАНЕ НА ОБЩИНИТЕ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА ДЕСЕГРЕГАЦИЯ	Програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 5. „Ефективно включване, трайно приобщаване и образователна интеграция" на Стратегическата рамка и присъства в Плана за действие до 2024 г.	Очакваните резултати и показатели за изпълнение са описани заедно, като отчитат брой подкрепени общини, обхванати ученици и родители, брой реализирани дейности и др. Тези количествени показатели не са показателни за това дали има качествена промяна и дали са постигнати заложените цели. Предлагаме залагането на показатели за изпълнение като:	Нуждата от програмата е безспорна. Проблемът със сегрегираните училища в България все още е много голям, което се доказва и от много изследвания, включително проведено миналата година от ЦМЕДТ "Амалипе" и фондация "Отворено общество". Предвидените в програмата дейности са адекватни на поставените цели. Предвид резултатите от гореспоменатото изследване, налични

		- Брой приемни образователни институции, осигурили подкрепяща образователна среда, насърчаваща позитивното взаимодействие между всички участници в образователния процес; - Брой/процент от включените в програмата ученици, които се чувстват приобщени в приемната образователна институция. Процесът на мониториране е ясно описан.	на https://amalipe.bg/nacionalna-konferencia/, които показват, че висок процент от професионалните гимназии са сегрегирани, предлагаме дейност 5.2. Осигуряване на учебни пособия и материали, да бъде разширена и в гимназиална степен.
ПОДКРЕПА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ	Посочено е, че програма е разработена в съответствие с приоритетна област 5. „Ефективно включване, трайно приобщаване и образователна интеграция“ и с Приоритетна област 4. „Сплотени училищни общности и системна работа с родителите“ на Стратегическата рамка Описаните дейности, частично за модул 1 и изцяло за модул 2, присъстват в Плана за действие до 2024 към Стратегическата рамка.	Целите, очакваните резултати и показателите за изпълнение са ясно описани. Описаните показатели обаче касаят само брой обхванати ЦПЛР и училища, брой участващи деца и ученици, педагогически специалисти, родители. Тези показатели не могат да покажат доколко са изпълнени целите и са постигнати очакваните резултато, като например “повишена култура на подрастващите в различни направления и насърчен интерес за съхраняване и утвърждаване на културните ценности” (модул 1) или “формирани и развити социално-емоционални умения в	По отношение на Модул 1 следва да се отбележи, че това е единствената национална програма, която подпомага центровете за подкрепа за личностно развитие. Предлагаме към допустимите дейности да бъде добавено и “Популяризиране на дейността на ЦПЛР и възможностите, които предлага за децата и учениците”. Смятаме, че тези центрове все още не са достатъчно познати на децата и учениците и имат неизползван потенциал. Приветстваме включването на модул 2 и предоставянето на училищата да работят по модела на доказалата успеха

		учениците, активирано ученическото участие и инициативите от ученици за ученици" (модул 2). Препоръчваме МОН да актуализира показателите за изпълнение, като добави такива, които реално биха показали ефекта от програмата и в каква степен са постигнати заложените цели и очакваните резултати. Мониторингът за Модул 1 е сравнително ясно разписан, но за Модул 2 има нужда от прецизиране и детайлно описване.	си програма "Стъпки заедно". Също така призоваваме финалният отчет по програмата след приключване на дейностите по Модул 2 през 2024 г. също да бъде публично достъпен.
НЕРАЗКАЗАНИТЕ ИСТОРИИ НА БЪЛГАРИТЕ	Посочено е, че програма е разработена в съответствие с Приоритетна област 2 „Компетентности и таланти" на Стратегическата рамка, Цел 2.2. „Възпитание в ценности" В Плана за действие до 2024 г. Към Стратегическата рамка обаче не е предвидена такава дейност, нито присъства сред стратегическите и оперативни цели на МОН в Актуализирания проектобюджет за 2023 г., където се споменава само НП "Роден език и култура зад граница". Това поставя въпроса на база на какво Министерството е взело	Очакваните резултати и показателите за изпълнение са описани заедно, като изцяло липсват количествени показатели. Не е ясно как ще бъде оценено дали програмата е постигнала заложените цели и дали средствата са изразходвани ефективно. Мониторингът е твърде общо описан и не става ясно как точно ще се случва, съответно дали предвидените за него средства са адекватни.	Предвид разминаването с посочените стратегически документи, остава въпросът дали реално има нужда от отделна такава прогама и дали не би следвало така предвидените дейности да бъдат част от НП "Роден език и култура зад граница.

	решение да предложи тази нова национална програма и дали това са най-критичните нужди на българското образование.		
БЪЛГАРИЯ – ОБРАЗОВАТЕЛНИ МАРШРУТИ	Посочено е, че програма е разработена в съответствие с приоритетна област 5 „Ефективно включване, трайно приобщаване и образователна интеграция” на Стратегическата рамка. Посочените цели на програмата обаче не са свързани с целите на приоритетна област 5. Много по-ясна е връзката с приоритетна област 2 от Стратегическата рамка, и е изненадващо, че Министерството не успява да направи връзката между поставените цели, планираните дейности и своите приоритети.	Показателите за изпълнение и в тази национална програма са само брой включени ученици и училища. За модул 2 липсват очаквани резултати. За модул 1 има описани очаквани резултати, които са качествени и не могат да бъдат измерени от броя участвали ученици. Призоваваме министерството да добави показатели за изпълнение, които отчитат доколко националната програма е постигнала очакваните резултати и заложените цели, например “Процент ученици, които са надградили своите знания и умения”. Съответно всеки реализиран образователен маршрут следва да има поставени цели кои точно знания и умения у учениците надгражда и след приключването му училището следва да оцени доколко е изпълнило тези цели. Мониторингът е твърде общо описан и не става ясно как точно ще се случва, съответно дали предвидените за него средства са адекватни.	По своя замисъл програмата дава възможност на учениците да учат чрез преживяване и да придобиват знания и умения в реална среда. За да бъдат постигнати тези цели обаче, необходимо е за всеки образователен маршрут да има заложени ясни цели: например дали целта е учениците да научат повече за Първото българско царство, или за защитените видове в България, или друго (по отношение на знания), дали е да развият умението си за работа в екип или умението да работят с исторически извори и да извличат информация от текст, или друго (по отношение на уменията). Съответно цялото преживяване и планираните дейности следва да бъдат съобразени с тези цели, а в края на пътуването да бъде оценено доколко са постигнати заложените цели. Това може да се случи чрез рефлексия на преживяно/научено, анкета сред учениците и др.

ЗАЕДНО В ИЗКУСТВАТА И В СПОРТА	Посочено е, че програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 2 „Компетентности и таланти“ на Стратегическата рамка. Ясно се вижда връзката с цел 2.3. Развитие на способностите и талантите.	И в тази програма очакваните резултати са качествени, а показателите за изпълнение включват само брой групи, отбори и ученици. Така заложените показатели по никакъв начин не показват дали програмата е постигнала очакваните резултати и заложените цели. Предлагаме да бъдат добавени показатели, които да отчитат доколко учениците са подобрили уменията си за работа в екип и социалните си компетентности, доколко са изградили умения за отговорно и дисциплинирано поведение и за самоконтрол и т.н. Съответно училищата следва да бъдат подкрепени с примерни инструменти за измерване на тези показатели. Също така, ако целим програмата да разшири достъпа на ученици до такъв тип занимания, следва да има показател, който да отчита какъв процент от включените ученици не са се занимавали с изкуство или спорт преди националната програма.	Сериозният бюджет в размер на 45 млн. лв., отделен за тази програма (втора по размер след “Оптимизиране на вътрешната структура на персонала), изисква програмата да има и много ясен логически модел. Той трябва да обобщи не само дейностите и краткосрочните резултати, но и дългосрочните ефекти от предвидените инвестиции. В момента проекта на националната програма не представя такъв. Мониторингът на програмата също трябва да е съобразен с този логически модел. Това включва и ясни и конкретни измерители за успех, както описахме по-рано. Също така остава неясно как е планиран този размер на бюджета. Макар и намален на половина спрямо миналата година, той е много по-висок от отчетените за 2022 г. 12 млн. лв, при положение, че планираният тогава бюджет беше 90 млн. лв. По отношение на процедурата за кандидатстване, предлагаме изрично да бъде записано изискването, че основните цели и очакваните резултати, посочени във формуляра, следва да отговарят на целите и очакваните резултати на националната програма. Също така предлагаме да бъде добавена

			още една точка във формуляра - как ще бъдат измерени очакваните резултати.
ИЗУЧАВАНЕ И СЪХРАНЯВАНЕ НА ТРАДИЦИИТЕ И ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ	Посочено е, че програмата е разработена в съответствие с приоритетна област 2. Компетентности и таланти на Стратегическата рамка. В Плана за действие до 2024 г. Към Стратегическата рамка обаче, както и в Рамката като цяло, не е предвидена такава дейност, нито присъства сред стратегическите и оперативни цели на МОН в Актуализирания проектобюджет за 2023 г. В мотивите за предлаганите национални програми е посочено, че тази програма "е изпълнявана и през 2021 г. при голям интерес от страна на учениците", а отчетът на МОН за националните програми за 2021 г. показва, че по програмата са финансирани 85 при планирани 100 училища, т.е. интересът е бил по-малко от очакваното.	И в тази национална програма заложените индикатори за изпълнение касаят брой дейности, брой ученици и т.н., а сред очакваните резултати има, например, "усвоени умения за основните начини и способи за ориентиране в местност". Освен, че предложените индикатори не могат да покажат дали са постигнати очакваните резултати, за тях дори няма заложени целеви стойности, т.е. остава напълно неясно как ще бъде оценена успеваемостта и ефективността на тази програма.	От описаната необходимост от програмата не става ясно дали реално има нужда от нея. Друг важен въпрос е защо патриотичното възпитание следва да бъде свързано с Българската армия, а не например с историята и традициите на Българската академия на науките, които биха дали много поводи за гордост и биха допринесли към стимулиране у учениците на интерес към науката, което неведнъж е посочвано като една от важните цели на Министерството.